

Розділ II. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Вінцовський Т. С.

УДК 94(477.74-21):061.233”1917/1918”

ОДЕСЬКИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКИХ УСТАНОВЧИХ ЗБОРІВ: У ПОШУКАХ РЕВОЛЮЦІЙНИХ АЛЬТЕРНАТИВ

Стаття присвячена маловивченій проблемі періоду революційних перетворень – появі ідеї Українських Установчих зборів та спробі її реалізації на прикладі Одеси та повіту. Аналізується ставлення українських, загальноросійських, єврейських, польських партій, міської думи й земства до скликання національного зібрання в період першої УНР і проблеми територіальної приналежності краю. Розглядається практика пошуку варіанту поєднання федералістських та централізаторських концептів революції.

Ключові слова: революція, Установчі збори, Центральна Рада, УНР, Одеса, міська дума, земства.

Падіння монархії Романових та формування нових тенденцій у становленні системи державного управління протягом 1917 р. неодмінно супроводжувалися посиленнями до Всеросійських Установчих зборів як головного представницького органу народів колишньої імперії. Саме вони мали остаточно вирішити долю поліетнічної держави, яка на думку офіційного Петрограду й надалі мала залишатися унітарною та територіально цілісною. Поряд з зазначеними світоглядними контурами на периферії зароджувалися політичні й ідеологічні парадигми, котрі передбачали дещо відмінні правові інтерполяції, що в своїй основі покладалися на ідеї федералізму. А за таких обставин вищим проявом волі народу/громади/етнічної групи мали стати територіальні або національні установчі зібрання,

рішення яких могли бути предметом дискусій на Всеросійських Установчих зборах.

Незважаючи на непересічне значення ідеї Українських Установчих зборів у розвитку як Російської, так і Української революцій, вони й до сьогодні не стали предметом окремого дослідницького інтересу, зокрема на монографічному рівні. Лише фрагментарно до окресленого сюжету зверталися сучасні вітчизняні історики [18; 24; 17; 23; 22; 19], але їхні праці радше визначили основні тези фахової оцінки проблеми. Сказане повною мірою стосується й регіонального виміру Українських Установчих зборів, зокрема в південному регіоні [5; 6; 7; 4; 30]. Творів, які б відображали перебіг виборчої кампанії в Одесі та на її периферії автору відшукати не вдалося, у тому числі в узагальнюючих працях [31; 16]. В одній з попередніх публікацій у контексті вивчення боротьби за статус вільного міста Одеси в межах УНР нами піднімалася вказана наукова проблема [3], але вона потребує більш ретельного і комплексного аналізу.

Таким чином, у запропонованій розвідці ставиться за мету всебічно розглянути обставини підготовки до проведення Українських Установчих зборів в найбільшому місті Північного Причорномор'я. А її реалізація можлива за умови досягнення наступних дослідницьких завдань: з'ясувати ставлення міської влади до необхідності проведення зборів, проаналізувати виборче законодавство, зокрема його особливості на флоті, висвітлити хід перемовин між думою та урядом УНР щодо політичних, організаційних та правових складових виборчої кампанії, виявити її результати і узагальнити наслідки.

Дихотомний розвиток революційних процесів навесні 1917 р. поставив на порядок денний не лише необхідність скликання Всеросійських Установчих зборів, але й його українського аналогу. Не випадково вже на квітневій конференції УСДРП у підсумкових постановках закладалося положення про досягнення автономії України шляхом негайної підготовки до проведення Всеукраїнських територіальних зборів. Як стверджує В. Верстюк, у документі також містився заклик до вияву громадянської та

народної ініціатив, що фактично означало здійснення національної революції і автономії de facto, без санкції Тимчасового уряду та Всеросійських Установчих зборів. А особливе роздратування з боку російської демократії викликала стаття М. Ткаченка «Волею і правом народу українського», де вперше висловлювалася думка про необхідність скликання Українських Установчих зборів [19, с. 132, 136].

На відміну від автономістських гасел, котрі мали іманентний характер для більшості українських політичних еліт, артикуляція тези про Українські Установчі збори протягом більшої частини 1917 р. залишалася здебільшого в тіні вищезазначених державницьких завдань. Проте час від часу виносилася на публічне обговорення, нерідко у доволі розмитому вигляді, оскільки поряд згадувалися і установчі збори, і територіальні збори, і сойм, без однозначної диференціації вказаних дефініцій.

Так, у червні Перший Всеукраїнський селянський з'їзд прийняв резолюцію, де йшлося про вимогу до Тимчасового уряду щодо скликання Українських Установчих зборів і сойму [19, с. 150]. У ці ж дні, на загальнопартійній конференції УПСР окремо розглядали питання про «Тактику партії в національній справі під теперішню хвилю і директиви фракції УСР в Центральній Українській Раді». Доповідач І. Пугач звернув увагу на потребу визнання Центральної Ради Тимчасовим Українським соймом, метою якого мало стати вироблення основних положень автономії й скликання Українських Установчих зборів. На думку голови партії М. Ковалевського, вказана теза була найпершим завданням на шляху побудови автономії, а на зібрання мали делегувати своїх представників національні меншини згідно пропорції в структурі населення [22, с. 121].

Відповідні імпліцитні уявлення вмістилися у текст І-го Універсалу: «<...> Хай порядок і лад на Україні дають вибрані вселюдним, рівним, прямим і тайним голосуванням Всенародні Українські збори (Сойм) <...>», а на початку роботи п'ятої сесії УЦР (3 липня (20 червня)) присутні ухвалили обрати комісію по скликанню територіального з'їзду України, до якої увійшли

І. Ільченко, Чалий (обоє – УПСР), П. Войтенко, М. Ковальський (обоє – УСДРП), І. Фещенко-Чопівський, А. Ніковський (обоє – УРДП), В. Кекало, Т. Калчан (обоє позапартійні) [25, с. 101, 107].

У ході обговорення варіантів декларації про побудову демократичної України 9 липня (26 червня) М. Ковалевський звернув увагу на відсутність в пропонованому тексті згадки про Українські Установчі збори, а йшлося лише про територіальний з'їзд. На цей закид П. Тушкан наступного дня відреагував фразою про певний алгоритм послідовних дій, коли спочатку краще скликати територіальний з'їзд, «порозумітися з національними меншинами», а вже згодом провести Установчі збори [25, с. 131, 134].

У подальшому зазначена тема неодноразово обговорювалася на сесіях Центральної Ради та засіданнях уряду і поступово перетворювалася на визначальну в підготовці тактики української делегації на Всеросійські Установчі збори й формування засад державного управління [25, с. 141, 181, 220, 323, 346]. Висловлену тезу підтверджує думка В. Верстюка, що ідея Українських Установчих зборів посіла центральне місце в Декларації Генерального секретаріату від 12 жовтня (29 вересня) 1917 року [19, с. 159]. III-й Універсал оприлюднив дату виборів до Українських Установчих зборів (9 січня 1918 р. (27 грудня 1917 р.)) та день їхнього скликання (22 (9) січня 1918 р.) [25, с. 401]. 29 (16) листопада УЦР остаточно ухвалила «Закон про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки» [25, с. 413-432], а 8 грудня (25 листопада) окремою постановою розтлумачила терміни підготовки та проведення виборів, у якій уся процедура розтягувалася від 14 (1) грудня, коли розпочиналося складання виборчих списків, до 9-11 січня (27-29 грудня), себто безпосереднього голосування [25, с. 478-479].

Українські регіональні мезоеліти в Одесі до середини осені 1917 р. у публічній сфері ігнорували обговорення оприлюднених Києвом виборчих декларацій. Зокрема під час проведення 11-14 липня (28 червня – 1 липня) 1-го Херсонського губерньського національного з'їзду в порядку денному вони не значилися [14, арк. 118]. Але вже на аналогічному 2-му форумі, котрий

знову проходив в Одесі з 6 по 9 листопада (24-27 жовтня), пункт 2 містив положення про Українські Установчі збори, необхідність проведення яких делегати мали розглядати поряд з Всеросійськими. Головним доповідачем з питання виступив гласний міської думи від українського соціалістичного блоку, приват-доцент Новоросійського (Одеського) університету, есер М. Гордієвський, який висловився у тому річизці, що Українські Установчі збори вкрай необхідні й повинні бути скликані одночасно¹ з Всеросійськими, які, розробляючи федеративну Конституцію, мають рахуватися з думкою українського зібрання. Тільки за таких умов, на його думку, Україна, як член майбутньої Російської федерації, не опиниться в становищі провінції, а її державницькі інтереси отримають повне відображення в Конституції, яка закладатиме основи політичного та соціального устрою Української автономії [20, 27 октября]. А скликання Українських Установчих зборів, заспокоював громадськість М. Гордієвський, зовсім не означає відділення України від Росії [21, 23 листопада].

Прикінцева резолюція фактично повторювала ідеї, викладені в документах Центральної Ради і Генерального секретаріату, де лейтмотивом слугувала фраза про волю усіх народів, що проживають в Україні, а її вони можуть найповніше висловити за посередництва такого зібрання. Тому з'їзд висловився за негайну підготовку до їхнього скликання [21, 4 листопада].

Варто підкреслити, що у жовтні – листопаді 1917 р. у місцевій пресі публікуватися ґрунтовні статті М. Гордієвського щодо окреслених політичних викликів. Так, у газеті «Рідний курінь» в трьох номерах поспіль світ побачили публікації «Загально-федеративні місцеві установчі збори» та «Українські Установчі збори» [21, 16 листопада, 19 листопада, 23 листопада]. До того ж видавництво «Українського слова» видало його брошуру «Установчі збори та народний суверенітет», яка швидко розійшлася серед читачів. Як стверджує одеський історик О. Музичко, в сьогоденній Україні її вдалося виявити лише

¹ Малося на увазі протягом короткого проміжку часу.

в одному примірнику, котрий зберігається в одній з бібліотек Харкова [29, с. 321].

На відміну від делегатів Херсонського губернського національного з'їзду лівова частина гласних міської думи Одеси мала альтернативний погляд на ідею установчих зібрань. Приналежність до партій загальноросійської революційної демократії та єврейських соціалістів визначала відповідні стандарти мислення, які характеризувалися як супрематією, так і ексклюзивністю Всеросійських Установчих зборів у вирішенні усіх важливих питань державного життя, в тому числі щодо надання автономії Україні, приналежності до неї тих чи інших губерній та міст тощо.

Тому відразу після державного перевороту в Петрограді 7 листопада (25 жовтня) 1917 р., коли на порядок денний в новому форматі постала потреба підтвердження Центральної Ради й Генерального секретаріату вищими органами влади в Україні й відповідно поширення їхніх повноважень у регіоні, які «Тимчасовою інструкцією...» Тимчасового уряду від 17 (4) серпня не вважалися українськими, дума на своєму засіданні 13 листопада (31 жовтня) висловила за правомочність Всеросійських Установчих зборів у вирішенні усіх «національних питань», в тому числі кордонів [13, арк. 2].

Ставлення гласних до Українських Установчих зборів визначалося невизнанням Одеси частиною УНР, відтак участь у виборах до них тривалий час трактувалася як недоцільна, оскільки в протилежному випадку дума легітимізувала правомочність української влади в межах міста. Міська дума та повітова земська управа 5 грудня (22 листопада) отримали телеграму від Херсонської губернської окружної комісії по організації виборів до Українських Установчих зборів, де йшлося про підготовчі заходи зусиллями тих самих комісій, що працювали під час виборів Всеросійських Установчих зборів [10, арк. 1-а; 1, 25 ноября]. 11 грудня (28 листопада) до канцелярії думи надійшла телеграма від УЦР, яка підтверджувала необхідність організації зазначених виборів і продовження роботи Одеської виборчої комісії [10, арк. 1].

Якщо Одеська повітова земська управа відмовилася від пропозиції Центральної Ради ще до 8 грудня (25 листопада), трактуючи питання «українізації Херсонщини» не вирішеним остаточно [1, 25 ноября], то думське обговорення надісланих вказівок припало на 19 (6) грудня, коли гайдамацькі підрозділи вже контролювали більшу частину міста після спроби збройного повстання, організованого більшовиками 13-15 грудня (30 листопада – 2 грудня) 1917 р. Схияння шальки терезів у бік підпорядкованих Києву адміністративних та військових інституцій та страх перед наростаючим терором з боку більшовиків переконали гласних прислухатися до закликів Генерального секретаріату. Група думських фракцій висунула непритаманні раніше для себе пропозиції. Так, російський есер Є. Вольфензон запропонував взяти участь у виборах, але не висловлювати свого ставлення щодо включення Одеси до УНР, а фракція вказала на необхідність відправити делегацію думи до Києва з метою ознайомлення з поглядами високопосадовців щодо статусу Одеси та можливість виділення її в окрему виборчу округу. Гласні М. Щепківський (Партія народної свободи) і М. Цвілінг (народні соціалісти) приєдналися до думки есерів, вітали проголошення УНР як частини єдиної неподільної Російської держави, але висловили занепокоєння щодо можливої «вищості українців над іншими народами». При цьому гласні зауважували, що кордони Української республіки мають бути встановлені не III-м Універсалом, а Всеросійськими Установчими зборами, які є «господарем Російської держави» [10, арк. 10].

Від українського соціалістичного блоку у полеміці взяв участь В. Чехівський, який підтримав ідею народного волевиявлення, але зробив акцент не стільки на політичних чи мовно-культурних наслідках інтеграції Одеси до УНР, скільки на економічних перспективах «для робітничого класу і трудового селянства», й вважав, що єдиним виходом зі складної ситуації розрухи є участь у виборах до Українських Установчих зборів, що латентно передбачало визнання кордонів УНР у межах 9 губерній. Суголосність думок стала підставою позитивного голосування

за резолюцію про залучення Одеси до виборів, а виконуючий обов'язки міського голови Б. Фрідман та гласний П. Васильєв вирушили до Києва на переговори щодо озвучених в думі тез [10, арк. 10].

Наступного дня, 20 (7) грудня, відбулося перше засідання спеціальної комісії з розробки статусу Одеси в складі УНР. У ході полеміки сформувалося дві позиції щодо проведення виборів до Українських Установчих зборів. Одну з них сформували Гольдман (Бунд) і Куніч (РСДРП (об'єднана)), котрі переконували присутніх у доцільності провести спочатку референдум для отримання статусу «вільного міста», а лише потім самі вибори. Їм опонували К. Сіренко (УСДРП) та С. Саченко (УПСР), наполягаючи на неможливості реалізації такого плану з технічних причин [15, арк. 82]. Очевидно, що дана дискусія точилася не стільки навколо організаційних питань, скільки тактичних і стратегічних, оскільки різні політичні табори переслідували протилежні цілі. Представники загальноросійської демократії воліли отримати максимальні гарантії окремішності для Одеси, а українські соціалісти підштовхували гласних якнайшвидше погодитися з інкорпорацією міста до УНР.

Політико-ідеологічне дрейфування думи отримало миттєве відображення й на слуханнях у Генеральному секретаріаті. 20 (7) грудня генеральний секретар торгу і промисловості й екс-гласний думи В. Голубович, який щойно повернувся з Одеси, повідомив чиновників, що у причорноморському місті спочатку панував настрій бойкоту Українських Установчих зборів, а тепер усі партії постановили взяти участь у виборах, а до столиці має прибути спеціальна делегація [25, с. 520]. Переговорний процес останніх з урядовцями імовірно тривав кулуарно, оскільки у стенографічних звітах з засідань уряду надто стисло відображено питання, які виносили на розгляд Генерального секретаріату чиновники, і відповідні ухвали. Так, 24 (11) грудня В. Винниченко доповідав про прохання одеської делегації відкласти вибори по місту й виділити Одесу в окрему округу, у результаті чого справу передали на розгляд Виборчого бюро. Наступного дня

уряд постановив доручити генеральному секретареві внутрішніх справ В. Винниченку внести до Центральної Ради проект, який задовольняв обидва клопотання, отже вибори мали переноситися на 10 днів у порівнянні з іншими регіонами України [25, с. 14, 15].

Підсумки перемовин стали предметом обговорення в думі 3 січня (21 грудня) 1918 р. За результатами звіту Б. Фрідмана щодо досягнутих домовленостей з Генеральним секретаріатом про надання Одесі особливого статусу міська управа приступила до підготовки виборів, які за попередніми даними мали відбутися 19 (6) січня 1918 р. В. о. міського голови повідомив, що УЦР, погодившись на пропозицію думи, 31 (18) грудня ухвалила рішення про заснування Особливої Одеської виборчої округи з розподілом долі фінансування – 75% за кошти державного бюджету і 25% міського. Тому дума проголосувала за необхідність долучитися до виборчої кампанії [9, арк. 23-24; 10, арк. 11, 29], отже *de facto* погодилась з діяхронними процесами Української революції, що не заперечувало реституційних трендів у стилі політичного мислення більшості гласних.

Характерною стала резолюція думи від 13 січня (31 грудня), запропонована групою російських есерів і прийнята за згодою усіх фракцій. У ній вкотре наголошувалося, що усі питання державного будівництва в межах Російської федеративної демократичної республіки залишаються в компетенції Всеросійських Установчих зборів, а дії УЦР трактуються лише як непорозуміння, відтак правомочність Генерального секретаріату на південні землі є сумнівною [9, арк. 27 зв.]. Схоже, що незадовго до відкриття роботи Всеросійських Установчих зборів 18 (5) січня 1918 р., гласні думи намагалися засвідчити свою відданість усталеним політичним ідеалам, які не похитнулися у результаті входження Одеси до складу УНР, а вказану амбівалентність слід вважати вимушеним маневруванням у складних умовах пошуку компромісу.

У ході підготовки до виборів також виникли дискусії щодо кількості делегатів від міста. За даними голови Всеукраїнської комісії по виборах до Українських Установчих зборів М. Мороза

населення Херсонської губернії налічувало 3.368.000 мешканців, що давало підстави обрати 34-х делегатів [25, с. 569]. За попередніми розрахунками шестеро з них мали представляти Одесу [1, 20 декабря], але незабаром уряд висунув зустрічну пропозицію зменшити квоту до 5-ти осіб. Муніципалітет доводив хибність таких уточнень, аргументуючи свою точку зору існуючою пропозицією – 1 делегат на 100 тис. населення (в Одесі за даними міської управи мешкало більше 600 тис. осіб, з них 350 тис. виборців), високою долею губернського земського збору (40% від усієї Херсонщини [10, арк. 11]), а також попросив перенесли вибори на 27 (14) січня, бо стислі терміни не давали змоги повноцінно до них підготуватися [1, 25 декабря; 10, арк. 11]. Зрештою, гласні думи 3 січня (21 грудня) затвердили склад міської комісії та кошторис на її утримання, котрий мав розподілятися у пропорції – 75% державних коштів та 25% з казни міста, і підтримали клопотання про встановлення квоти у 6 делегатів від міста [10, арк. 11].

Згідно статті 169 Закону про вибори задля проведення виборів на флоті утворювали дві флотські виборчі округи – Балтійську й Чорноморську, котрі склалися з команд кораблів і берегових команд флоту, а також військових службовців та робітників в установах флоту, котрі підпорядковувалися командувачам Балтійським і Чорноморським флотами [25, с. 431]. Одна з таких дільниць формувалася в Одесі. Головою районної комісії з виборів в Одеському порту був Тужанський, секретарем Чайка. З нею співпрацював виконком ради матроських і офіцерських депутатів Одеського порту на чолі з Суковським і секретарем Костенком [28, арк. 6, 17].

Певну частку підготовчої роботи взяла на себе Одеська українська морська рада (ОУМР) на чолі з Ф. Босим й комісаром В. Пилишенком. Вона контактувала з командами кораблів транспортної флотилії та військових суден, які стояли на одеському рейді, для з'ясування можливості складання максимально повних списків для голосування. Так, 12 січня (30 грудня) ОУМР разом з виконкомом ради матроських і офіцерських депутатів Одеського порту видавала повістки щодо складання таких списків

[27, арк. 2]. Частина з них відмовилися брати участь у виборах, зокрема відповідний рапорт у січні 1918 р. подав судовий комітет транспорту «Карпати» [28, арк. 5, 9]. Зрештою по Одеській транспортній флотилії вдалося скласти 5 списків кандидатів у делегати Установчих зборів, до яких увійшли переважно матроси, що дислокувалися у Севастополі (див. додаток № 3) [28, арк. 25]. Зважаючи на політичні та організаційні обставини, котрі не дозволили провести голосування у визначені дні, Ю. Дежур-Журов повідомляв одеську комісію, що на каботажному флоті вибори переносяться на період з 3 по 7 лютого (21-25 січня) 1918 р. [28, арк. 11], що співпадало в часі з виборами на інших дільницях міста, які мали відчинити свої двері 3-5 лютого (21-23 січня) [12, 6 января].

Вибори до Українських Установчих зборів частково відбулися у січні – лютому 1918 р. у 7-ми виборчих округах з 13-ти запланованих. На 301 депутатське місце було обрано 172 депутати, а після повернення до Києва УЦР ухвалила рішення провести вибори там, де вони не відбулися, день скликання зборів призначила на 12 травня 1918 року [25, с. 567]. Оскільки в Одесі голосування так і не було проведене через більшовицьке збройне повстання, то до даного питання дума повернулася 5 лютого (23 січня) 1918 р. Гласні більшістю голосів (40 проти 16) прийняли постанову, у якій наголошувалося не лише на зміні влади в регіоні, яку вони де-юре не визнавали, але й на інші обставини політичного характеру, котрі заважали проведенню голосування. Посилаючись на положення IV-го Універсалу Центральної Ради і проголошення повної самостійності УНР, гласні ухвалили тимчасово відкласти вибори до Українських Установчих зборів, вкотре підтвердивши вірність принципу вищості Всеросійських Установчих зборів на теренах колишньої імперії та Крайових Установчих зборів у регіонах [10, арк. 31-32].

Намагання гласних міської думи пристосуватися до постійної зміни політичної кон'юнктури спостерігалось і навесні 1918 р. Після відновлення української влади у південно-західній частині УНР дума 19 березня знову поставила дане питання на порядок

денний й вирішила негайно поновити виборчий процес, оскільки на думку міського голови В. Богуцького лише Установчі збори мали остаточно вирішити проблему стосунків думи з Києвом, а в ширшому контексті між Українською та Російською республіками. При цьому гласні намагалися уникати згадки про правовий статус УНР як незалежної держави проти чого вони протестували ще у січні 1918 року [11, арк. 82 зв., 86]. 26 березня В. Богуцький у своїй доповіді підтвердив вищезазначене, посилаючись на підтримку ідеї у середовищі портових працівників, робітників, службовців тощо [8, арк. 18, 26]. А 30 березня він ще раз апелював до необхідності скликати Установчі збори для відлагодження роботи державного апарату та самоврядних структур [11, арк. 145].

Визначене питання дискутувалося 25 березня в ході роботи з'їзду селянських депутатів Одеського повітового земства, де у прикінцевій резолюції теж зазначалася потреба організації Українських Установчих зборів [12, 29 марта], а також на спільній нараді представників усіх соціалістичних партій Одеси, яка пройшла на початку квітня 1918 р. Загальна тональність виступів виявилася суголосною з настроями гласних думи щодо необхідності проведення Установчих зборів. Але якщо члени ППС (Польської партії соціалістичної), Революційної ППС, СЕРПа, Поалей Ціон виголошували підтримку права українського народу вирішувати власну долю за посередництва зборів чи без них, то делегати від загальноросійських партій залишалися критично налаштованими щодо доцільності існування самостійної УНР [2, 6 квітня].

Втім до безпосереднього втілення в життя озвучених намірів справа не дійшла. На заваді став не лише гетьманський державний переворот, але й використання тези про вибори як елемент антинімецької й антиавстрійської пропаганди, яка посилювалася по мірі зростання втручання іноземного командування у внутрішні справи УНР та міського самоврядування, а апеляція до Установчих зборів стала однією з форм протесту проти зазначених дій [11, арк. 16, 18, 19], тому в межах Одеської виборчої округи окреслена ідея залишилася не реалізованою.

Отже, з початком революції 1917 р. в політичному дискурсі колишньої Російської імперії активно обговорювалися

перспективи країни в контексті Всеросійських Установчих зборів, які підтримувалися переважною більшістю партій, органів місцевого самоврядування, громадськістю. В межах Української національної революції ідея Установчих зборів викристалізувалася у стінах Центральної Ради не раніше літа 1917 р., а вже восени уряд УНР розпочав безпосередню підготовку до її реалізації. Одеська міська дума та повітове земство схвально оцінюючи необхідність скликання Всеросійських Установчих зборів, натомість критично поставилися до їхнього українського аналогу, вважаючи питання територіальної приналежності Херсонщини дискусійним. І лише через загрозу поширення впливу більшовиків на окреслених територіях та зростаючий авторитет УЦР та Генерального секретаріату гласні були змушені відкоригувати свою точку зору, визнавши доцільним організувати вибори до Українських Установчих зборів чим фактично визнавали поширення влади Києва над регіоном.

Внаслідок проведених з урядом УНР переговорів в місті та на флоті було створено виборчі дільниці, а сам процес голосування мав відбутися у січня – лютому 1918 р. Зрештою внаслідок більшовицького збройного повстання, подальшого просування німецьких та австрійських військ на теренах України й гетьманського державного перевороту вибори до Установчих зборів в Одеській окрузі так і не відбулися, але стали яскравою демонстрацією пошуку політико-правових альтернатив в умовах постави нової моделі державного управління.

Додатки

Додаток № 1. Список №8. Кандидати від УСДРП:

1. Винниченко Володимир Кирилович – Голова Правительства Української Народньої республіки, славнозвісний письменник засланець, сам селянин села Витязівки Єлисаветського повіту на Херсонщині.

2. Чехівський Володимир Мусійович – член Всеросійських Установчих Сборів, відомий політичний діяч на Україні, член

Української Центральної Ради, Голова Української Губерніяльної Ради Херсонщини.

3. Висоцький Зиновій Тарасович – селянин з Кам’янки Херсонського повіту, член виконкому Всеукраїнської ради робітничих депутатів, член Української Центральної Ради, народний вчитель, колишній член Всеросійської ради селянських депутатів.

4. Михайлець Григорій Якович – робітник, член Миколаївської організації Української п. с.-д., співробітник «Робітничої газети», селянин.

5. Панасевич Микола Якович – Вчитель у м. Єлисаветі на Херсонщині, письменник, член Єлисаветської організації у. с. д. р. п.

6. Малеча Нестор Михайлович – Військовий урядовець, селянин, член Комітету Херсонської організації у. с. Д. р. п.

7. Максименко Петро Йосипович – член Виконавчого Комітету Української Військової Ради Одеської Округи, військовий Комісар Одеського гарнізону, селянин.

8. Тищенко-Василевський Терентій Миколайович – Робітник, член Єлисаветської організації Української с. д. р. п.

9. Тетянка Тихон Симонович – Робітник м. Миколаєва на Херсонщині, член Миколаївської організації у. с. д. р. п.

10. Паляничка Феодосій Ларіонович – Студент, член Виконавчого Комітету Губерніяльної Ради Херсонщини.

11. Іванівський Микола Юркович – голова Військової Одеської Ради, авіатор (літун), член Одеської організації у. с.-д. р. п.

12. Кравцов Іван Акакінович – Робітник м. Одеси, член Одеської організації у. с.-д. р. п.

13. Базиченко Василь Іванович – Робітник м. Миколаєва на Херсонщині.

14. Максимчук Спиридон Пимонович – народний вчитель, член Виконавчого Комітету Одеської Української Ради.

15. Майстренко Платон Митрофанович – Селянин Єлисаветинського повіту на Херсонщині, працює на зав. «Наваль» у Миколаєві.

16. Сіренко Кость Федорович – робітник заводу Беліно-Фендеріх у Одесі, член Губерніяльної Ради Херсонщини.

17. Нянчур Гордій Васильович – агроном, член Одеської Військової Ради, селянин.

18. Татаренко Віктор Іванович – Член Миколаївської організації Укр. с.-д. р. п., робітник.

19. Тацюк Тимофій Семенович – Член Окружного Комітету поштово-телеграфних служащих у м. Одесі, член Одеської організації Укр. с.-д. р. п.

20. Моржановський Никифор Федорович – робітник заводу РОПіТ у Одесі, член Одеського комітету Укр. с.-д. р. п.

21. Островський Андрій Федорович – Робітник м. Єлисавету на Херсонщині, член Єлисавет. Ком. у. с. д. р. п.

22. Гунько Кирило Никифорович – Робітник зав. «Наваль» у Миколаєві, член Микол. Ком. у. с. д. р. п.

23. Сагайдак Іван Михайлович – робітник, член Одеської організації Укр. с.-д. р. п.

24. Куріленко Матвій Федорович – Урядовець, комісар Центро-ради при Одеському відділі червоного хреста.

25. Ляшенко Григорій Антонович – Робітник в Одесі, член Одеської організації Укр. с.-д. р. п.

26. Нерадько Іван Григорович – Робітник зав. «Ельворті» у Єлисаветі на Херсонщині.

27. Цацик Олександр Ульянович – Робітник, член Одеської організації Укр. с.-д. р. п.

28. Кумко Кирило Іванович – Робітник, член Одеської організації Укр. с.-д. р. п.

Вістник секретаріата Херсонщини. – 1917. – 30 грудня.

Додаток № 2. Список №17. Кандидати від Херсонської повітової ради селянських депутатів і УПСР:

1. Гордієвський Михайло Іванович.
2. Голубович Всеволод Олександрович.
3. Ковалевський Микола Миколайович.
4. Лимар Семен Михайлович.
5. Кедровський Володимир Іванович.

6. Брояківський Борис Вікторович.
7. Школа Дем'ян Харлампович.
8. Єременчук Григорій Прокофійович.
9. Залізник Володимир Кіндратович.
10. Лянной Григорій Овсійович.
11. Скверський Володимир Вікентійович.
12. Шатоха Павло Омелянович.
13. Майлер Борис Борисович.
14. Молоков Павло Петрович.
15. Білоненко Терентій Якович.
16. Никоненко Тимофій Опанасович.
17. Кравченко Михайло Аристархович.
18. Шаравська Анастасія Костянтинівна.
19. Топорков Микола Петрович.
20. Совачов Василь Якович.
21. Антоненко Йосип Якович.
22. Бандуревський Данило Семенович.
23. Поденежний Пилип Харитонович.
24. Качура Йосип Прокофійович.
25. Запорожець Петро Карпович.
26. Христаченко Кіндрат Мануйлович.
27. Моргун Григорій Авксентійович.
28. Чехун Микола Деомидович.
29. Штейнау В'ячеслав Адольфович.
30. Копійка Зиновій Самійлович.
31. Губа Олексій Семенович.
32. Логненко Трохим Олександрович.
33. Гладунова Антоніна Антонівна.
34. Барановський Полікарп Юхимович.
35. Безуглий Данило Мефодійович.
36. Селюк Іван Андрійович.
37. Бабій Олександр Васильович.
38. Мацак Макар Ількович.
39. Фенченко Микола Мефодійович.
40. Комарницький Микита Михайлович.

Вістник секретаріата Херсонщини. – 1917. – 30 грудня.

Додаток № 3. Списки від Одеської транспортної флотилії:

№ 1 – позапартійні лінійного корабля «Іоанн Златоуст» (матрос Полікарп Григоренко).

№ 2 – блок УСДРП і Севастопольської морської ради (Микита Терещенко, Йосип Макалиш).

№ 3 – УПСР (Василь Рибка – від лінійного корабля «Воля», Петро Антоненко, Михайло Беланов – обидва від лінійного корабля «Свободная Россия», Олексій Коломійцев – викладач Севастопольської гімназії).

№ 4 – УПСС (Йосип Переверзєв-Розсуда – журналіст з Катеринослава, мешканець Севастополя, Юрій Дежур-Журов – член Центральної Ради з Севастополя, Данило Сотник, Сергій Никонич – від пароплава торгівельного флоту «Веста», Григорій Колінько – з Севастополя).

№ 5 – РСДРП(б) (Петро Старостін, Микола Матяш).

ЦДАВО України, ф. 2240, оп. 1, спр. 2, арк. 25.

Винцковський Т. С.

ОДЕССКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ УКРАИНСКОГО УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СОБРАНИЯ: В ПОИСКАХ РЕВОЛЮЦИОННЫХ АЛЬТЕРНАТИВ

Статья посвящена малоизученной проблеме периода революционных преобразований – появлению идеи Украинского Учредительного собрания и попытке ее реализации на примере Одессы и уезда. Анализируется отношение украинских, общероссийских, еврейских, польских партий, городской думы и земства к созыву национального собрания в период первой УНР и проблемы территориальной принадлежности края. Изучаются особенности избирательного процесса в Одессе и на флоте. Исследуется ход переговоров между правительством УНР и городской думой. Рассматривается практика поиска варианта

сочетания федералистских и централизаторских концептов революции. В Приложениях впервые опубликованы списки кандидатов в Учредительное собрание.

Ключевые слова: революция, Учредительное собрание, Центральная Рада, УНР, Одесса, городская дума, земства.

Vintskovs'kyi T.

ODESA MEASUREMENT OF UKRAINIAN CONSTITUTIONAL ASSEMBLY: IN SEARCH OF REVOLUTIONARY ALTERNATIVES

The article is devoted to an insufficiently explored problem of the period of revolutionary change – emergence of idea of Ukrainian Constitutional Assembly and an attempt of its implementation on the example of Odesa and county. Attitude of Ukrainian, All-Russian, Jewish, Polish parties, city council and country council toward calling of National Assembly in the period of the first Ukrainian People's Republic and toward problems of territorial belonging of region is analysed. Studying peculiarity of election process in Odesa and navy. Examining progress of talks between government of Ukrainian People's Republic and Odesa. Town Hall. Reviewing practice of searching for solution in the combination of federalistic and centralistic concepts of revolution. You can see for the first time ever published list of candidates to the All Russian constituent Assembly in the attachment.

At the beginning of the revolution of 1917 in the political discourse of the former Russian empire were actively discussed perspectives of the country in the context of the All Russian constituent Assembly, which were supported by majority of the parties, self-governing authorities and civil society. Within the frame of Ukrainian National Revolution, idea of the All Russian constituent Assembly received its shape within the walls of the Central Rada no earlier than in the summer of 1917, in the autumn of the same year the government of the Ukrainian People's Republic started immediate preparation for implementations. Odesa Town Hall and district council endorsed necessity of convocation

of the All Russian constituent Assembly, however they took critical look at their Ukrainian analogue, considering question of territorial allegiance of Kherson province as debatable one. And only because of the danger of spreading Bolshevik influence in the outlined territory and growing standing of the Ukrainian Central Rada and the General Secretariat, elected officials were forced to adjust their point of view, they approved as necessary organization of preparation for All Ukrainian constituent Assembly and in doing so they recognized Kyiv authority over the region in practice.

Key words: *revolution, Constitutional Assembly, Central Council, Ukrainian People's Republic, Odesa, City Council, Country Council.*

Список використаної літератури

1. Вестник Одесского земства. – 1917.
2. Вільне життя. – 1918.
3. Вінцовський Т. Вільне місто Одеса в добу Центральної Ради: революційна інтерпретація політичного сепаратизму / Тарас Вінцовський // Український історичний журнал. – 2013. – № 1. – С. 80-91.
4. Гвоздик В. С. Зміни у співвідношенні партійно-політичних сил на півдні України під час виборчих кампаній 1917 – початку 1918 рр. / Василь Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XXVII. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – С. 102-108.
5. Гвоздик В. С. Партійно-політична боротьба на Півдні України під час виборів до Українських Установчих зборів / Василь Гвоздик // Придніпровський науковий вісник. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 1997. – № 2. – С. 18-22.
6. Гвоздик В. С. Політична боротьба в південноукраїнському регіоні під час виборів до Всеукраїнських Установчих зборів (1917 р.) / Василь Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного

- університету. Випуск XXI. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – С. 156-165.
7. Гвоздик В. С. Політичні результати виборів до Українських Установчих зборів на півдні України за доби Центральної Ради / Василь Гвоздик // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XXII. – Запоріжжя : Просвіта, 2008. – С. 51-56.
 8. Держархів Одеської області, ф. 4 (Одеська міська дума), оп. 1, спр. 986 (Вибори членів міської управи), 58 арк.
 9. Держархів Одеської області, ф. 4 (Одеська міська дума), оп. 1, спр. 1125 (Розклад чергових зібрань Одеської міської думи на 1918 р.), 38 арк.
 10. Держархів Одеської області, ф. 4 (Одеська міська дума), оп. 1, спр. 1130 (3 питання про вибори до Українських Установчих зборів), 38 арк.
 11. Держархів Одеської області, ф. 4 (Одеська міська дума), оп. 4, спр. 135 (Стенографічні звіти Одеської міської думи за 1918 р.), 169 арк.
 12. Вестник Одесского земства. – 1918.
 13. Держархів Одеської області, ф. 16 (Одеська міська управа), оп. 123, спр. 1158 (Про українізацію міста Одеси – соціал-революціонерів резолюція по угоді всіх фракцій), 18 арк.
 14. Держархів Одеської області, ф. Р-3829 (Одеська рада робітничих депутатів і представників армії флоту), оп. 1, спр. 111 (Різноманітна переписка селянської секції), 188 арк.
 15. Держархів Одеської області, ф. Р-3829 (Одеська рада робітничих депутатів і представників армії флоту), оп. 1, спр. 172 (Листування Одеської ради робітничих депутатів), 451 арк.
 16. Історія Одеси / Під. ред. В. Н. Станко. – Одеса : Друк, 2002. – 559 с.
 17. Калмакан И. К. Идея Учредительного собрания в программных и теоретических документах

- всероссийских и украинских политических партий (1905-1918) : монографія / И. К. Калмакан, Т. Н. Чернега-Сердюкова. – Одесса : Астропринт, 2000. – 204 с.
18. Мироненко О. Українські національні Установчі збори в УНР / О. Мироненко // Мала енциклопедія етнодержавознавства / Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; редкол. : Ю. І. Римаренко (відп. ред.) та ін. – К. : Довіра : Генеза, 1996. – С. 418-419.
19. Нарис історії Української революції 1917-1921 років : у двох книгах. Книга перша / Ред. кол. : В. А. Смолій (голова) та ін. – К. : Наукова думка, 2011. – 390 с.
20. Одесские новости. – 1917.
21. Рідний курінь. – 1917.
22. Солдатенко В. Революційні альтернативи 1917 року й Україна / Валерій Солдатенко, Олена Любовець. – К. : Наукова думка, 2010. – 320 с.
23. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки : У 4-х т. / Валерій Федорович Солдатенко. – Харків : Прапор, 2008. – Т. 1. Рік 1917. – 560 с.
24. Солдатенко В. Ф. Українська революція: Історичний нарис / Валерій Федорович Солдатенко. – К. : Либідь, 1999. – 976 с.
25. Українська Центральна Рада : документи і матеріали у двох томах / Упоряд В. Верстюк та ін. – К. : Наукова думка, 1996. – Том I. 4 березня – 9 грудня 1917 р. – 591 с.
26. Українська Центральна Рада : документи і матеріали у двох томах / Упоряд В. Верстюк та ін. – К. : Наукова думка, 1997. – Том II. 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – 422 с.
27. ЦДАВО України, ф. 2207, оп. 1, спр. 44 (Список губерніяльних та повітових старост. Відомість адміністративного відділу канцелярії військового міністерства), 122 арк.
28. ЦДАВО України, ф. 2240 (Районна комісія Одеського

- порту з виборів до Українських Установчих зборів), оп. 1, спр. 2 (Листування з питань виборів до Українських Установчих Зборів), 37 арк.
29. Чорноморська хвиля Української революції: провідники національного руху в Одесі у 1917–1920 рр. : монографія / [Вінцковський Т. С., Музичко О. Є., Хмарський В. М. та ін.]; відп. ред. В. М. Хмарський. – Одеса : ТЕС, 2011. – 586 с.
30. Ядловська О. С. Участь національних меншин у виборчій кампанії до Українських Установчих Зборів на Півдні України в період Центральної Ради / О. С. Ядловська // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – Запоріжжя : ЗНУ, 2012. – Вип. XXXIV. – С. 82-86.
31. Penter T. Odessa 1917: Revolution an der Peripherie / Tanja Penter. – Köln, Weimar, Wien : Böhlau, 2000. – 469 p.

Демедюк Ю. Г.

УДК 352.07(477.73):281.96 «1991/2010»

РОЛЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У КОНФЛІКТАХ МІЖ РІЗНИМИ ГІЛКАМИ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ (1991-2010 рр.)

У статті мова йде про відновлення та становлення православних церков на території Південної України у 1991 – 2010 рр. Акцентовано увагу на конфліктах, які виникли між різними гілками православної церкви в Миколаївській області. Також висвітлено роль органів державної влади у вирішенні зазначених конфліктів.

***Ключові слова:** православна церква, конфлікти, органи державної влади, Українська Автокефальна Православна Церква, Українська православна церква Московського патріархату, Українська православна церква Київського патріархату.*